

Αντόνιο Γκράμσι: Ένα μυαλό που «δουλεύει» ακόμα

03

Το εργαστήρι «των τετραδίων της φυλακής»

Αν και ο εισαγγελέας στη δίκη του Γκράμσι είχε πει ρητά ότι «πρέπει να εμποδίσουμε αυτόν τον εγκέφαλο να λειτουργεί» και παρόλο τον αργό θάνατο που σήμαιναν οι συνθήκες κράτησης για τον ήδη ταλαιπωρημένο οργανισμό του Γκράμσι, αυτός συνέχισε να είναι ενεργός. Από το 1929 που παίρνει την άδεια να γράφει μέχρι το 1935 που ουσιαστικά ο οργανισμός του καταρρέει, ο Γκράμσι έχει συμπληρώσει 33 τετράδια που περιλαμβάνουν 2.848 πυκνογραμμένες σελίδες. Σ' αυτά τα τετράδια περιέχονται περίπου 2.000 σημειώσεις του Γκράμσι που ξεχωρίζουν αναμεταξύ τους από το σημείο της παραγράφου (¶) που με αυτό ξεκινά κάθε σημείωση. Τα τετράδια αυτά σώθηκαν χάρη στην φροντίδα της Τατιάνα Σουχτ, αδελφής της γυναίκας του Γκράμσι, που του παραστάθηκε σε όλη την περίοδο της φυλακής.

Μετά την απελευθέρωση και με την επιμέλεια του Φελίπε Πλατόνε κυκλοφόρησαν ορισμένες συλλογές από τα «τετράδια της φυλακής». Αυτό έγινε την περίοδο 47-51 στην Ιταλία. Οι συλλογές αυτές ήταν: Γράμματα από την φυλακή (1947) Ιστορικός υλισμός και η φιλοσοφία του Μπενεντέτο Κρότσε (1948) Οι διανοούμενοι και η οργάνωση της κουλτούρας (1949) Το Ρισορτιζιμέντο (1949) Σημειώσεις για τον Μακιαβέλι, την πολιτική και το σύγχρονο κράτος (1949) Λογοτεχνία και εθνική ζωή (1950) και Παρελθόν και παρόν (1951).

Το έργο των «τετραδίων της φυλακής» λοιπόν έγινε γνωστό αρχικά με έναν αποσπασματικό τρόπο και μόνο μετά από 30 χρόνια περίπου (το 1975) έγινε η πρώτη ολοκληρωμένη έκδοση

των «τετραδίων της φυλακής» με την επιμέλεια του Βαλεντίνο Τζερατάνα. Η ολοκληρωμένη έκδοση υποχρεώνει σε μια πιο λεπτομερειακή και εμπειριστωμένη ανάγνωση και άρα αξιολόγηση του έργου του Γκράμσι. Αυτό γιατί η χρονολογική κατάταξη του υλικού και κατά συνέπεια η πορεία της σκέψης του Γκράμσι ήταν μια εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Οι προηγούμενες συλλογές δεν έδιναν καθόλου στοιχεία γι' αυτά ή ακόμα μάζευαν κάποιες ομοιοειδείς σημειώσεις (κατά θέματα). Οι παρεξηγήσεις που δημιουργήθηκαν με την επιπρόσθετη εκλεκτική και αυθαίρετη χρησιμοποίηση αποσπασμάτων οδήγησε στο πλήθος των εκδοχών για τις οποίες κάναμε λόγο.

Ο Γκράμσι ζητούσε και έπαιρνε κατά καιρούς γραφική ύλη (τετράδια). Δεν έγραφε μονάχα σε ένα αλλά σε περισσότερα συγχρόνως. Ακόμα πολλές φορές μετέφερε διάφορες σημειώσεις από ένα τετράδιο σε κάποιο άλλο. Τις περισσότερες φορές μονάχα έμμεσα μπορεί να προσδιοριστεί ο χρόνος που έχουν γραφτεί διάφορες σημειώσεις. Στην συνέχεια δίνουμε την κατάταξη που έχει η έκδοση που Βαλεντίνο Τζερατάνα:

Τετράδιο 1, 1929-1930, πρώτο τετράδιο – σημειώσεις
Τετράδιο 2, 1929-1933, σύμμικτα
Τετράδιο 3, 1930, σύμμικτα
Τετράδιο 4, 1930-1932, σημειώσεις φιλοσοφίας I - σύμμικτα – δέκα-άσμα της κόλασης.
Τετράδιο 5, 1930-1932, σύμμικτα.
Τετράδιο 6, 1930-1932, σύμμικτα.
Τετράδιο 7, 1930-1931, σημειώσεις φιλοσοφίας II - σύμμικτα.
Τετράδιο 8, 1931-1932, σύμμικτα - σημειώσεις

φιλοσοφίας III.

Τετράδιο 9, 1932, σύμμικτα και σημειώσεις για το Ιταλικό Ρισορτιζιμέντο.

Τετράδιο 10, 1932-1935, η φιλοσοφία του Μπενεντέτο Κρότσε.

Τετράδιο 11, 1932-1935, εισαγωγή στη μελέτη της φιλοσοφίας.

Τετράδιο 12, 1932, σκόρπιες σημειώσεις για μια κατηγορία βιβλίων σχετικά με την ιστορία των διανοούμενων.

Τετράδιο 13, 1932-1934, σημειώσεις για την πολιτική του Μακιαβέλι.

Τετράδιο 14, 1932-1935, σύμμικτα.

Τετράδιο 15, 1933, σύμμικτα.

Τετράδιο 16, 1933-1934, ζητήματα κουλτούρας I.

Τετράδιο 17, 1933-1935, σύμμικτα.

Τετράδιο 18, 1934, Νικολό Μακιαβέλι II.

Τετράδιο 19, 1934-1935, Ρισορτιζιμέντο.

Τετράδιο 20, 1934-1935, Καθολική Δράση - καθολικοί integral! - ιησουλίτες - εκσυγχρονιστές.

Τετράδιο 21, 1934-1935, Προβλήματα Ιταλικής εθνικής κουλτούρας - λαϊκή λογοτεχνία I.

Τετράδιο 22, 1934, Αμερικανισμός και φορντισμός.

Τετράδιο 23, 1934, λογοτεχνική κριτική.

Τετράδιο 24, 1934, δημοσιογραφία.

Τετράδιο 25, 1934, στο περιθώριο της ιστορίας - ιστορία των υποτελών κοινωνικών στρωμάτων.

Τετράδιο 26, 1935, Ζητήματα κουλτούρας II.

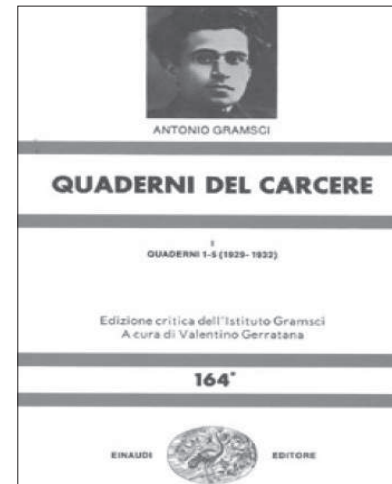
Τετράδιο 27, 1935, Παρατηρήσεις για το «φοκλόρ».

Τετράδιο 28, 1935, Λοριανισμός.

Τετράδιο 29, 1935, Σημειώσεις για μια εισαγωγή στην μελέτη της γραμματικής.

Υπάρχουν και τέσσερα άλλα τετράδια (τα A, B, C, D) που περιλαμβάνουν μεταφράσεις που έκανε ο Γκράμσι για να συνηθίσει το χέρι του και ασκήσεις σε άλλες γλώσσες.

Δεν είναι λίγες οι υπενθυμίσεις του Γκράμσι για τον χαρακτήρα αυτών

των σημειώσεων. Ένα παράδειγμα: «1) Προσωρινός χαρακτήρας — από μνήμης— αυτών των σημειώσεων, 2) απ αυτές θα προέλθουν ανεξάρτητες μεταξύ τους μελέτες όχι μια μονάχα οργανική εργασία, 3) ακόμη δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε το κύριο μέρος και το δευτερεύον της έκθεσης αυτής, αυτό δηλαδή που θα είναι το «κείμενο» και αυτό που θα αποτελεί τις «σημειώσεις», 4) πρόκειται πολλές φορές για ανεξέλεγκτες απόψεις που θα μπορούσαν να θεωρηθούν σαν «πρώτη προσέγγιση». Μερικές από αυτές σε μεταγενέστερες έρευνες, ίσως εγκαταλειφθούν και ίσως αποδειχτεί σωστή η αντίθετη άποψη...» Τα τετράδια χωρίζονται σε δυο κατηγορίες: Τα σύμμικτα που περιέχουν διάφορες σημειώσεις (τετράδια 1-9, 14, 15, 17) και τα «ειδικά» τετράδια (10-13, 16, 18-29). Τα πρώτα δεν έχουν μια εσωτερική και οργανική συνοχή που διαθέτουν τα δεύτερα και η διαδοχή των σημειώσεων είναι μάλλον τυχαία, πράγμα που δεν συμβαίνει στα ειδικά τετράδια.

✓ Από το 1929 που παίρνει την άδεια να γράφει μέχρι το 1935 που ουσιαστικά ο οργανισμός του καταρρέει, ο Γκράμσι έχει συμπληρώσει 33 τετράδια που περιλαμβάνουν 2.848 πυκνογραμμένες σελίδες

Γράμμα του Γκράμσι στον γιο του Ντέλιο

Πολυαγαπημένε μου Ντέλιο,

δεν ξέρω αν ο ελέφαντας μπορεί ή μπορούσε να εξελιχθεί μέχρι του σημείου να γίνει ένα όν ικανό, όπως ο άνθρωπος, να κυριαρχήσει πάνω στις δυνάμεις της φύσης και γενικά να τις χρησιμοποιήσει για τους σκοπούς του. Συγκεκριμένα ο ελέφαντας δεν είχε την ίδια εξέλιξη με αυτήν του ανθρώπου και βεβαίως δεν θα την έχει ποτέ γιατί ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τον ελέφαντα, ενώ ο ελέφαντας δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει τον άνθρωπο, ούτε ακόμα για να τον φάει. Αυτό που σκέφτεσαι για την δυνατότητα του ελέφαντα να προσαρμόσει

τα μπροστινά πόδια του για την πρακτική δουριά δεν αντιστοιχεί στην πραγματικότητα: ο ελέφαντας έχει σαν «τεχνικό» εργαλείο την προβοσκίδα και από την «ελεφαντική» σκοπιά την χρησιμοποιεί πολύ καλά για να ξεριζώσει δέντρα, να πάρει τροφή, να προστατευτεί ορισμένες φορές κ.λπ. Μου είχες γράψει ότι σου αρέσει η ιστορία και φτάσαμε να μιλάμε για την προβοσκίδα του ελέφαντα. Πιστεύω πως για να μελετήσουμε την ιστορία δεν χρειάζεται να φανταζόμαστε πολύ στο τι είχε συμβεί «εάν»... (εάν ο ελέφαντας είχε στηριχτεί στα πίσω του πόδια πόση ανάπτυξη θα είχε ο εγκέφαλος

του, εάν, εάν, και αν ο ελέφαντας είχε γεννηθεί με ρόδες θα ήταν φυσικά ένα τράμ; και εάν είχε φτερά; Σκέψου μια εισβολή από ιπτάμενους ελέφαντες. Είναι ήδη πολύ δύσκολο να μελετήσεις την ιστορία όπως αυτή έχει εξελιχθεί στην πραγματικότητα, γιατί σχετικά με μεγάλο μέρος της έχει χαθεί κάθε ντοκουμέντο· γιατί λοιπόν να χάνουμε το χρόνο μας για να κάνουμε υποθέσεις χωρίς καμιά βάση; Ύστερα στις υποθέσεις σου υπάρχει πολύς ανθρωπομορφισμός. Ποιος ξέρει αν κάποιος γέρος σοφός ελέφαντας ή ένα νεαρό ξεπεταρούδικο ελεφαντάκι, από την σκοπιά του, δεν αναρωτιέται

γιατί ο άνθρωπος δεν έχει προβοσκίδα. Περιμένω ένα εκτενές γράμμα σου πάνω σε αυτό το θέμα. Εδώ δεν έκανε πολύ κρύο και ύστερα εγώ φέτος δεν υπέφερα από το κρύο όπως τις προηγούμενες χρονιές. Δεν έχω κανένα πουλάκι μαζί μου, μα βλέπω στον διάδρομο πάντα δύο ζευγάρια από κοτσούφια και τις γάτες που καταστρώνουν σχέδια για να τα πιάσουν. Οι κόσσυφες όμως μοιάζουν να μην ανησυχούν και είναι πάντα χαρούμενοι και κομποί στις κινήσεις τους.

*Σε αγκαλιάζω
Ο μπαμπάς*

Ο μεγάλος γιος του Γκράμσι, Ντέλιο